

Nr 25.

Ankom till riksdagens kansli den 22 mars 1920 kl. $\frac{1}{2}$, 2 e. m.

*Utlåtande, i anledning av fullmäktiges i riksbanken förslag
angående uppförande av bostadshus och verkstadsbygg-
nad vid Tumba bruk m. m.*

I en till bankoutskottet ställd, den 8 mars 1920 dagtecknad skrivelse hava fullmäktige i riksbanken, under återopande av vad inspekterande fullmäktigen för Tumba bruk enligt bilagt protokollsutdrag anført, hemställt, att utskottet måtte utverka riksdagens bemyndigande för fullmäktige

dels att för en kostnad av högst 428,000 kronor låta under innevarande år vid Tumba bruk uppföra fem bostadshus m. m. för brukets arbetare,

dels ock att för en kostnad av högst 70,000 kronor låta vid bruket uppföra en verkstadsbyggnad.

I fråga om uppförande av bostadshus m. m. vid Tumba bruk åt dess arbetare har enligt omförmälda protokollsutdrag inspekterande fullmäktigen för bruket anført följande:

»Vid Tumba bruk äro för närvarande anställda:

84 manliga arbetare med familj,

24 » » utan »

35 kvinnliga arbetare.

Av manliga arbetare med familj bo:

71 i lägenheter tillhörande bruket,

13 utom bruket.

Ang. uppförande av bostadshus m. m. för Tumba bruks arbetare.

Av manliga arbetare utan familj bo:

- 9 i enkelrum vid bruket,
- 4 i sina föräldrahem vid bruket,
- 11 utom bruket.

Kvinnliga arbetare utgöras dels av ensamstående personer, dels av hustrur till bruksarbetare, dels av utom bruket bosatta personer. Av kvinnliga arbetare bo:

- 9 i enkelrum vid bruket,
- 13 i den familjen tilldelade lägenheten,
- 3 i lägenhet med barn eller moder,
- 10 utom bruket.

Förutom ovanstående bruksarbetare åtnjuta 8 pensionärer bostad vid bruket nämligen:

- 6 lägenhet om 1 rum och kök, varav 4 ytterst små,
- 2 enkelrum.

Härav framgår, att sammanlagt 117 av fabriken arbetare och pensionärer äga bostad vid bruket i tillgängliga 80 familjelägenheter och 20 enkelrum, samt att 34 av fabriken arbetare bo utom bruket.

Det antal personer, som bebor var och en av brukets lägenheter, framgår av nedanstående tabell:

2	fam.	om	6	personer	bebo	lägenhet	om	2	rum	och	kök,
4	»	»	5	»	»	»	»	2	»	»	»
2	»	»	5	»	»	»	»	1	»	»	»
5	»	»	4	»	»	»	»	2	»	»	»
10	»	»	4	»	»	»	»	1	»	»	»
1	»	»	3	»	»	»	»	3	»	»	»
8	»	»	3	»	»	»	»	2	»	»	»
15	»	»	3	»	»	»	»	1	»	»	»
2	»	»	2	»	»	»	»	2	»	»	»
27	»	»	2	»	»	»	»	1	»	»	»
4	personer	inneha	1	rum	och	kök	vardera,				
20	»	»	1	enkelrum	vardera.						

Genom uppförandet av fem bostadshus enligt 1917 års riksdagsbeslut kunde i främsta rummet det dåvarande, mest trängande behovet av arbetarebostäder tillgodoses, varjämte möjlighet bereddes för några av brukets äldre arbetare med familjer om 4 eller flera personer att erhålla bostad om 2 rum och kök på samma gång bostäderna i det s. k. klockhuset under bibehållande av samma arbetareantal vid bruket kunde utrymmas.

Sedan riksdagen år 1917 beviljade medel för uppförande av ovan nämnda fem bostadshus, hava emellertid bostadsförhållandena vid Tumba i hög grad förändrats.

Redan under uppförandet av de nya bostadshusen inträffade den kända ökningen av riksbankens sedelpappersbehov, varigenom det blev nödvändigt icke blott att tillgripa övertidsarbete i högsta grad, utan även att nyanställa personal långt tidigare än förut kunnat beräknas.

Den 1 maj 1919 infördes vid bruket 8-timmars arbetsdag. På grund av att arbetet vid Tumba hittills icke pågått i skift, har 8-timmars-arbetsdagen icke nödvändiggjort ökning av arbetareantalet för sådana arbeten, vilka direkt hänföra sig till pappersframställningen. Däremot har det varit nödvändigt att för en del andra arbeten, vilka äro jämförelsevis konstanta vid växlande produktion, nyanställa personal. Hit höra 1 brandvakt, 1 montör och sammanlagt 6 arbetare för eldnings-, verkstads- och träarbeten, körslor, utarbeten och skogsarbeten. Härigenom har brukets arbetareantal i samband med 8-timmarsdagens införande ökats med 8, vadan behovet av nya arbetarebostäder, vilket mars månad 1917 beräknades komma att uppgå till 22 lägenheter vid den tidpunkt, då den nya fabriksbyggnaden färdigställdes, numera ökats till att utgöra 30 lägenheter efter 8-timmars-arbetsdagens införande. Frånräknas de 15 lägenheter, vilka, 5 enkelrum oräknade, erhållits genom nybyggnad enligt 1917 års riksdagsbeslut, återstår sålunda ett behov av 15 lägenheter. På grund härav har det icke varit möjligt undgå att för nyankomna arbetare åter taga i bruk de utdömda lägenheterna i kloekhuset samt att i yttersta grad utnyttja det stora stenhuset till arbetarebostäder.

Den hemställan om uppförande av nya arbetarebostäder, vilken år 1917 framställdes, grundades i första hand på det dåvarande oundgängligen nödvändiga behovet av ett större antal bostäder, ehuru väl 10 familjer genom det beviljade byggnadsanslaget även bereddes ett ökat bostadsutrymme av 2 rum och kök. Under de tre sista åren har emellertid antalet medlemmar pr familj i icke ringa grad ökats vid Tumba bruk. Av den sammanställning, som i denna skrivelse (sidan 2) visats över det antal personer, för vilka bostadslägenheterna vid bruket disponeras, framgår, att icke mindre än 10 familjer om 4 personer och 2 familjer om 5 personer äro hänvisade till lägenheter om 1 rum och kök samt 2 familjer om 6 personer till lägenheter om 2 rum och kök. Endast för att de familjer, vilka för närvarande utgöras av 4 personer och därutöver, må beredas bostäder om 2 rum och kök, äro sålunda 12 lägenheter behövlige.

Det nuvarande behovet av nya arbetarebostäder utgör sålunda:

15 lägenheter, vilka hänföra sig till en i den nya fabriksbyggnaden ökad produktion samt till införandet av 8 timmars arbetsdag,

12 lägenheter till beredande av ökat utrymme för familjer med större antal familjemedlemmar

eller sammanlagt 27 lägenheter.

Nu kunna visserligen en del bostadshus på gårdet, vilka innehålla uteslutande lägenheter om 1 rum och kök, genom ombyggnad förändras till lägenheter om 2 rum och kök. En sådan ombyggnad kan emellertid icke företagas förr än ett antal nya lägenheter disponeras. Dels på grund härav, dels på grund av att bostadsbehovet efter en tid ytterligare kan förändras, ehuru det sannolikt icke kommer att minskas, men slutligen även med hänsyn till att byggnadsomkostnaderna må fördelas på flera år, hade jag avsett att begära medgivande för uppförandet av 3 bostadshus invid vägen till Kvarnsjön av ungefär liknande typ som de därstädes förut byggda arbetarebostäderna samt 2 bostadshus på gårdet, liknande de på denna plats nu förefintliga. Enligt kostnadsförslag av riksbankens vanliga byggmästare Alfred Johansson, Stockholm, komme emellertid kostnaderna för de tvenne bostadstyperna icke att avsevärt skilja sig från varandra, ehuru de i helt olika grad medgiva lägenhetsutrymme, vadan kostnaden per eldstad visar betydande olikhet.

Kostnadsförslaget upptager:

för de föreslagna bostäderna vid vägen till Kvarnsjön, rymmande vardera 4 lägenheter om 2 rum och kök

pr bostadshus..... kronor 79,865:—

alltså pr eldstad » 6,655:—

för bostäder av den tidigare på gårdet byggda typen, rymmande 2 lägenheter om 2 rum och kök samt 2 enkelrum

pr bostadshus..... kronor 71,244:—

alltså pr eldstad » 8,805:—

Under sådana förhållanden kan jag icke föreslå uppbyggande av bostäder på gårdet av oförändrad typ. Innan erforderliga bostäder på gårdet ytterligare uppföras, finner jag det nödvändigt dels att utarbeta en bostadstyp, som med mindre kostnad per eldstad förenar en yttre form, som ansluter sig till på gårdet tidigare uppförda bostäder, dels även att i samband därmed uppgöra fullständig byggnadsplan för fortsatt utbyggnad på gårdet.

Till fem bostadshus, rymmande vardera 4 lägenheter om 2 rum och

kök, äro behöfliga 3 uthus av den för förutvarande bostäder större typen. Enligt av byggmästaren Alfred Johansson utförd beräkning komme dessa att draga en kostnad av sammanlagt 27,900 kronor.

Genom inhämtande av konkurrensanbud torde visserligen kostnaden för de invid vägen till Kvarnsjön avsedda husen kunna nedbringas. Å andra sidan tillkommer för bostäderna även kostnad för framdragande av körväg till uthus. På grund härav tillåter jag mig hemställa, att fullmäktige ingå till bankoutskottet med hemställan, att utskottet ville utverka riksdagens medgivande att under innevarande år för en kostnad av högst 428,000 kronor uppföra fem bostadshus jämte tillhörande uthus, varje hus rymmande 4 lägenheter om 2 rum och kök, samt av liknande typ som den för bostäderna invid vägen till Kvarnsjön förut använda.»

Vidare har inspekterande fullmäktigen angående uppförande av en verkstadsbyggnad vid Tumba bruk anført:

»På platsen mellan Tumba bruks lumphus och det s. k. nedre bruket förefanns före uppförandet av den nya fabriksbyggnaden en mindre träbyggnad, vilken inrymde brukets dåvarande snickeriverkstad. Denna byggnad fick på sin tid giva plats för fabriksnybyggnaden, varvid snickarverkstaden provisoriskt inreddes i 4 rum på nedre botten i det s. k. klockhuset.

Ang. uppförande av en verkstadsbyggnad vid Tumba bruk

Till mekanisk verkstad har bruket disponerat en utbyggnad på bakre sidan av lumphuset.

Brukets nuvarande snickeriverkstad är sålunda helt provisorisk. Den mekaniska verkstaden är i sin anordning likaledes i hög grad provisorisk och tillfredsställer på intet sätt de fordringar, som med skäl kunna ställas på en fabriksreparationsverkstad. År 1883, eller samma år brukets nuvarande kalender anskaffades, befanns utrymmet vid brukets i dåvarande mekaniska verkstad inrymda ässja vara alltför otillräckligt, varför en mindre smedjebyggnad uppfördes strax utanför den mekaniska verkstaden. Denna smedjebyggnad har under sin 37-åriga tjänst väl fyllt sitt ändamål, till och med under de monteringsarbeten, som utförts i den nya fabriksbyggnaden, men kan, dels på grund av sitt läge, dels på grund av sitt ålderdomliga skick, icke längre med ekonomisk fördel tagas i bruk för sitt ändamål.

Brukets reparationsverkstäder, smedja såväl som mekanisk- och snickeriverkstad, böra för att på mest praktiska sätt medgiva utförandet av olika

reparationsarbeten förläggas icke blott nära intill varandra utan även så, att verkstäderna erhålla gynnsammaste anslutning till både materialmagasin och fabrik. Brukets förvaltare har föreslagit att använda den förutvarande acetylgasverksbyggnaden, vilken efter införandet av elektrisk belysning vid bruket är disponibel, till smedja med metallgjuteri, samt att genom utbyggnad av det förutvarande gasverket anordna mekanisk verkstad och snickeriverkstad inom samma väggar. Genom att på detta sätt ordna brukets reparationsverkstäder komme man även att med minsta möjliga kostnad vinna icke blott ett för verkstäderna gynnsamt läge i förhållande till fabrik samt till såg, utan även magasin för virke, järn och andra materialier. Läget är jämväl det i möjligaste grad fördelaktiga för intransporter på brukets smalspåriga järnväg. Genom att det förutvarande acetylgasverket ligger i linje med fabriksbyggnadernas fasader mot vägen genom bruket ernås dessutom genom utbyggnad av gasverket en önskvärd begränsning av fabriksområdet mot landsvägen, på samma gång denna anordning utesluter, att verkstäderna, även i det fall Tumba bruk skulle utvidgas till maskinbruk, på något sätt komme att inverka på dispositionen av andra fabriksbyggnader.

Enligt från aktiebolaget Skånska cementgjuteriet inhämtat kostnadsförslag komme utbyggnaden av förutvarande acetylgasverket till fullständiga och för bruket anpassade reparationsverkstäder att draga en kostnad av kronor 65,000: —. Då emellertid byggnadens utförande även kräver något planeringsarbete, tillåter jag mig hemställa, att fullmäktige genom bankoutskottet ville utverka riksdagens medgivande att för en kostnad av högst 70,000 kronor låta uppföra ifrågavarande verkstadsbyggnad.»

Vid fullmäktiges skrivelse voro fogade däri omförmälda ritningar.

Utskottet.

För uppförande av arbetarebostäder vid Tumba bruk beviljade 1917 års riksdag ett anslag å 140,000 kronor att utgå av riksbankens medel åren 1917 och 1918. Sedan dess hava, enligt vad inspekterande fullmäktigen för bruket i sin här ovan intagna skrivelse framhåller, bostadsförhållandena vid bruket i hög grad förändrats. Ytterligare arbetare hava nämligen måst anställas till följd av det ökade sedelpappersbehovet samt införandet av 8-timmars arbetsdag vid bruket. Härtill kommer, att även antalet medlemmar per familj i ej ringa grad ökats.

Enligt vad verkställda beräkningar giva vid handen, erfordras sammanlagt 27 lägenheter för tillfredsställande av det närvarande behovet av bostäder och är avsett att under innevarande år låta uppföra dels 5 bostadshus,

vart och ett inrymmande 4 lägenheter om 2 rum och kök, dels ock erforderliga 3 uthus. Vad byggnadskostnaden angår, har densamma enligt uppgjorda kostnadsförslag beräknats för bostadshusen till 6,655 kronor pr eldstad och för uthusen till sammanlagt 27,000 kronor. En kostnad av 6,655 kronor per eldstad är visserligen ganska betydlig, men om man tar hänsyn till nuvarande högt uppdrivna såväl arbetspriser som kostnader för materialier, lär man knappast kunna räkna med lägre kostnader. Vid sådant förhållande och då här föreligger ett verkligt bostadsbehov, har utskottet för sin del ansett sig böra godkänna det framlagda förslaget. Totalkostnaden skulle alltså här belöpa sig till högst 428,000 kronor.

Vidkommande härefter frågan om uppförande av en verkstadsbyggnad vid bruket innebär förslaget dels en omändring av den nuvarande acetylenegasverksbyggnaden till smedja med metallgjuteri, dels ock att genom utbyggnad av det förutvarande gasverket inom samma väggar anordna mekanisk verkstad och snickeriverkstad. Kostnaden för här ifrågavarande arbeten jämte erforderliga planeringsarbeten har enligt uppgjort förslag beräknats till högst 70,000 kronor.

Även detta förslag finner utskottet sig böra godkänna.

För nu ifrågavarande ändamål erforderliga anslag torde böra anvisas av riksbankens tillgängliga medel.

Åberopande det anförda får utskottet, med stöd jämväl av iakttagelser under nyligen avlagt besök vid Tumba bruk, hemställa,

att riksdagen må uppdraga åt fullmäktige i riksbanken att, i huvudsaklig överensstämmelse med här ovan omförmälda förslag, låta under innevarande år vid Tumba bruk uppföra dels fem bostadshus m. m. för brukets arbetare för en kostnad av högst 428,000 kronor, dels ock en verkstadsbyggnad för en kostnad av högst 70,000 kronor, att allt utgå av riksbankens medel.

Stockholm den 22 mars 1920.

På bankoutskottets vägnar:

EMIL KRISTENSSON.

Vid detta ärendes slutbehandling hava närvarit:
av första kammaren: herrar *Gustafsson, Juhlin, Öhngren, Östberg, Johansson* i Friggeråker, *Wigforss, Rosling* och *Söderbom* samt
av andra kammaren: herrar *Kristensson, Borg, Sommelius, Wikström, Ländvall, Andersson* i Stockholm och *Sandberg*.
